

УДК 811.111'373'373.611

ГУМОРИСТИЧНИЙ ЕФЕКТ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ ОГДЕНА НЕША**Скриль О. І.**

У статті розглядаються особливості відтворення гумористичного ефекту авторських okazionalizmiv O. Nasha. У результаті дослідження зроблено висновок, що утворення гумористичного ефекту значною мірою залежить від структури okazionalizmu, а також від контексту всього твору. А можливість сприймати гумор залежить від кожного окремого реципієнта.
Ключові слова: гумор, гумористичний ефект, okazionalizm.

В статье рассматриваются особенности воспроизведения юмористического эффекта авторских okazionalizmov O. Nasha. В результате исследования сделан вывод, что образование юмористического эффекта в значительной степени зависит от структуры okazionalizma, а также от контекста всего произведения. А возможность воспринимать юмор зависит от каждого отдельного реципиента.
Ключевые слова: юмор, юмористический эффект, okazionalizm.

The article deals with the nonce words by O. Nash as a means of creating humorous effect. As a result of the research the conclusion is made that the ability to create humorous effect greatly depends on both the structure of the nonce word and the whole context of the verse. The ability to perceive humor depends on each particular recipient.
Key words: humor, humorous effect, nonce word.

У світлі антропоцентричної парадигми загальновідомі явища отримують нових підходів до вивчення, що сприяє повнішому та ширшому аналізу їх сутності, виявленню їх нових граней. Увага дослідників не перестає концентруватися навколо індивідуальних авторських okazionalizmov, якими рясніють художні твори взагалі, та віршовані зокрема. Вивчення okazionalizmiv не втрачає актуальності, адже їх утворення відбувається в рамках художнього дискурсу безперервно. Поява нових засобів художньої виразності слугує поштовхом для подальших всебічних досліджень цього складного явища. Крім того, дослідниця зацікавленість в авторських okazionalizmov поєднаннях тісно пов'язана з орієнтацією теперішніх досліджень на людину як на мовну особистість. Оскільки "за кожним текстом стоїть мовна особистість, яка володіє системою мови" [6, с. 27], утворення okazionalizmiv можна вважати одним з проявів мовної особистості.

Матеріалом даного дослідження слугують віршовані твори відомого американського поета-сатирика Огдена Неша, якого вважають "неперевершеним майстром поезії гумору" [8]. Його творча майстерність має прояв "у віртуозному використанні в свої творах несподіваної, химерної, в багатьох випадках каламбурної рими, гри слів, дуже часто забавно спотворюваних для досягнення більшого комічного ефекту" [8]. О. Неш – поет-новатор; він вигадує нові засоби художньої виразності, які вражають своїм розмаїттям. Зовсім не випадково його твори називають "поетичною еквілібристикою" [8]. Отже, **об'єктом** цієї статті є вигадані автором okazionalizmov лексичні одиниці, а **предметом** – їх здатність утворювати гумористичний ефект.

Дослідники неодноразово наголошували, що гумор – універсальна ознака будь-якого суспільства [2; 3; 4; 7; 10; 12; 13]: "Можна уявити собі суспільство, що не знає сліз та печалей, але ж суспільство без сміху, без гумору, без жарту – таке уявити складно (та й не хочеться)" [13, с. 16-17]. Але ж, незважаючи на те, що гумор як об'єкт дослідження почав привертати увагу ще з давніх-давен, велика кількість різноманітних теорій комічного вказує, що "жодному з дослідників (...) не вдалося створити універсального та вичерпного визначення" гумору [3, с. 50]. Універсальної дефініції гумору не існує та не може існувати через те,

що його “опис підлягає значним змінам залежно від поглядів дослідника” [10, с. 11].

Релевантним меті нашого дослідження є розуміння гумору, як “складного суб’єктивного психоментального феномену” [2, с. 4], адже гумор – це “результат діяльності людини, її творчих здібностей” [2, с. 18]. Зазначають, що здатність до продукування та сприйняття гумору є “складним комплексом психічних якостей” [7, с. 28] кожного окремого індивіда. Кожна людина наділена індивідуальним, властивим тільки їй набором психічних ознак, отже не всі люди в однаковій мірі поділяють почуття гумору. Гумор – це, насамперед, “ефект, який виникає внаслідок його інтерпретації” [12, с. 52]. Зазначають, що “сприйняття гумору суто індивідуальне” [2, с. 18]; серед факторів, які впливають на сприйняття гумору, дослідники підкреслюють особистісні характеристики реципієнта: його здатність до сприйняття того чи іншого жарту, особисте ставлення до тієї чи іншої комічної ситуації, навіть, настрої реципієнта під час сприйняття комічних висловлень [10]. У випадку, якщо реципієнтові вдалося сприйняти гумор, тобто мету мовця – створити гумористичний ефект – досягнуто, то в нього “з’являється доброзичливий сміх або посмішка” [2, с. 18], якщо ж реципієнт не схопив комічність ситуації/висловлення, то “іллокутивну силу комічного змарновано” [11, с. 688].

Дослідники погоджуються, що утворення гумористичного ефекту ґрунтується, насамперед, на основі порушення загальносхвалених норм та правил [2; 3; 7; 11; 12; 13]. Зіставлення ненормативних фактів / явищ / подій з нормативними призводить до інконгруентності, тобто невідповідності між нормою та відхиленням від неї [12]. Інконгруентність поєднує різновиди невідповідності, несумісності або розбіжності: між змальованою ситуацією та реальною дійсністю, між знанням та дійсністю, між “об’єктом та тим поняттям, під яке воно підводиться” [12, с. 65].

Інконгруентність за утворення мовного або вербального гумору може мати прояв у порушенні мовних, мовленнєвих, мовно-мовленнєвих, текстово-жанрових норм [12, с. 69]. Аналізуючи особливості формування авторських оказіоналізмів О. Неша, визнаємо, що окремі їх форми можуть бути певними відхиленнями від нормативних реалізацій мовної системи. Так, наприклад:

And people who have a sense of humor are extremely gullible,

*But not enough so, alas, to believe that they are **infallible**. (O. Nash, Don't Grin, or You'll Have to Bear It).*

Оказіональна лексична одиниця **infallible** утворена за аналогією з узуальною одиницею *infallible*, написання та вимову якої автор змінив з метою дотриматися рими й розміру вірша та надати йому гумористичного забарвлення. В основі утворення гумористичного ефекту полягає можливість, яку О. Неш надає читачеві зіставити авторське **infallible** з узуальним відповідником *infallible* та з одиницею *gullible*, яка слугувала своєрідним фонетичним “зразком” задля власної словотворчості.

Одним з найпотужніших засобів гумористичного ефекту є створення оказіональних утворень за рахунок так званих “веселих” словотвірних засобів [5, с. 649], під якими мають на увазі телескопічні способи. Наприклад:

This honored system humbly holds

The Super-cold to end all colds;

The Cold Crusading for Democracy;

*The Führer of the **Streptococcracy**. (O. Nash, Common Cold)*

Оказіональне утворення **Streptococcracy** побудовано за рахунок телескопічного поєднання фрагментів двох узуальних лексичних одиниць **streptococcus** та **democracy**. Гумористичний ефект авторського утворення ґрунтується на можливості його зіставлення з узуальними лексемами, відповідно *streptococcus* та *democracy*, що входять до його складу. Одиниця водночас поєднує два несумісних значення: одне з них – різновид бактерій, а друге – політичний режим. Така несумісність дозволяє авторові висловити жартівливе ставлення до хвороби, яку викликано шкідливими мікроорганізмами – автор пише про так звану “владу стрептококів” – що не може не викликати посмішки зацікавлених читачів.

В основі утворення гумористичного ефекту може полягати й бінарна опозиція – тобто, протиставлення, “антитеза, яка має прояв на різноманітних

рівнях тексту” [12, с. 278]. На лексичному рівні бінарна опозиція утворюється за рахунок “зіткнення сенсів, конотацій, асоціацій у результаті актуалізації значень двох, а то й трьох слів, поєднаних в одну композиту” [9, с. 68]. Наприклад: *Oh sweet be his slumber and moist his middle! My dreams, I fear, are **infanticiddle**.* (O. Nash, *Song To Be Sung by the Father of Infant Female Children*)

Оказіональна лексема **infanticiddle** (**infanticiddle** = **infanticide** + **middle**) є прикладом бінарної опозиції, коли в одній лексемі поєднуються два несумісні значення, одне з яких – “дитовбивця”, друге – “середина”. До того ж, протиставлення виникає й на рівні всього вірша. Як стає відомим з контексту, оповідь ведеться від імені батька дівчинки, який надто хвилюється за долю доньки, коли та підросте. Отже, його думки та почуття несумісні з жажливими емоціями та негативним ставленням до дітей.

Особливу увагу слід звернути на утворення гумористичного ефекту за рахунок невинного очікування. Дослідники в галузі психології сприйняття мовлення зазначають, що для людини характерне використання інформації, яку вона має від попереднього досвіду задля прогнозування ситуацій в майбутньому [4]. Певні події очікуються з більшим ступенем вірогідності, інші – з меншим. Та, відповідно, “чим більш неочікуваною є ситуація для людини, тим сильнішим є емоційне потрясіння, що вона переживає” [4]. Сутність ефекту невинного очікування полягає у наступному: поява кожного подальшого елемента в мовленні підготовлена попереднім, на основі чого сприйняття мовлення слухачем здійснюється безперервно, лінійно [14; 15]. Але якщо з’являються елементи малої вірогідності, виникає “порушення безперервності, яке діє, неначе поштовх: невідповідне та неочікуване чинить опір сприйняттю, подолання цього опору потребує зусилля з боку читача, а тому й сильніше на нього впливає” [1, с. 70]. Наприклад:

And the other kind of sin is just the opposite and is called a sin of omission and is equally bad in the eyes of all right-thinking people, from Billy Sunday to Buddha,

*And it consists of not having done something you **shuddha**.* (O. Nash, *Portrait of the Artist as a Prematurely Old Man*)

Ефект невинного очікування виникає завдяки утворенню одиниці **shuddha**, яка є випадком авторської орфографії узуальних лексем *should do*. Поява okazіонального утворення не підготовлена попередніми елементами – йому передують узуальні лексеми. А також неочікуваним для читача постає сам факт утворення **shuddha** на основі фонетичної асоціації з *Buddha*. Гумористичний ефект виникає саме на основі неочікуваного фонетичного уподібнювання *should do* (**shuddha**) до *Buddha*, які семантично відносяться до різних сфер.

Звернемо увагу на випадки, коли okazіоналізми є доволі важкими для розуміння, але ж гумористичний ефект можна розпізнати завдяки контексту:

*And you look at his chart and it says **SHRDLU QWERTYOP**, and you say Well, why **SHRDNTLU QWERTYOP**? and he says one set of glasses won't do.* (O. Nash, *Peekabo, I Almost See You*)

У наведеному випадку бачимо введення до тексту вірша утворень **SHRDLU QWERTYOP** та **SHRDNTLU QWERTYOP**, сенс яких можна зрозуміти лише завдяки контексту. Так, бачимо, що довільне поєднання букв є тестом на гостроту зору; воно розташоване на таблиці, що зазвичай використовують лікарі-окулісти. Гумористичний ефект виникає за рахунок зіставлення перших поєднань **SHRDLU QWERTYOP** з другими **SHRDNTLU QWERTYOP**. Різниця в кількості букв перших елементів – **SHRDLU** та **SHRDNTLU** – каже про те, що пацієнт не зміг побачити вірну послідовність символів. А контекст – відповідь лікаря, що однієї пари окулярів не вистачить – підтверджує, що в пацієнта виникли проблеми з зором.

Проведене дослідження дозволяє дійти до певних висновків. Насамперед, okazіональні одиниці здатні утворювати гумористичний ефект переважно за рахунок особливостей їх будови. У ряді випадків гумористичний ефект виникає від можливості зіставлення okazіональної одиниці та узуальної. У випадку, коли структура новоутворення є надто ускладненою для розуміння, контекст значно допомагає розпізнати не тільки прихований сенс, але й отримати

наслоду від авторської майстерності в поводженні з мовними засобами. Але ж здатність сприймати гумор цілком залежить від реципієнта та особливостей його індивідуального сприйняття.

Література

1. Арнольд И. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования) : учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов по спец. "Иностр. яз"] / И. Арнольд. – [3-е изд.]. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Болдирева А. Є. Мовні засоби створення гумористичного ефекту: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі романів П. Г. Вудхауза) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / А. Є. Болдирева. – О. : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2007. – 23 с.
3. Дземидок Б. О комическом / Б. Дземидок. – М. : Прогресс, 1974. – 224 с.
4. Донгак С. Языковая игра и обманутое ожидание [Электронный ресурс] / С. Донгак // Критика и семиотика. – Красноярск: Красноярский государственный университет, 2001. – Вып. 3/4. – С. 78-84. – Режим доступа: <http://www.nsu.ru/education/virtual/cs34dongak.htm>
5. Земская Е. А. Веселое словообразование / Е. А. Земская // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма; [отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Индрик, 2007. – С. 642-650.
6. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – [7-е изд.] – М. : Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.
7. Лук А. Н. Юмор, остроумие, творчество / А. Н. Лук. – М. : Искусство, 1977. – 183 с.
8. Марач В. Неперевершений майстер поезії гумору (Вступна стаття до перекладів віршів Огдена Неша) [Електронний ресурс] / В. Марач // Поетичні майстерні. – Режим доступу: <http://maysterni.com/user.php?id=629&t=2&sf=1>
9. Омельченко Л. Ф. Комическая коннотация в архитектонике английской телескопной номинации / Л. Ф. Омельченко // Філологічні трактати. – Суми : СумДУ, 2010. – Т. 2, № 1. – С. 65-69.
10. Почепцов Г. Г. Язык и юмор (на англ. языке) / Г. Г. Почепцов. – К. : Высшая школа, 1982. – 328 с.
11. Радбиль Т. Б. Природа комического sub specie языковой аномальности / Т. Б. Радбиль // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма; [отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Индрик, 2007. – С. 686-698.
12. Самохина В. А. Современная англоязычная шутка : [монография] / В. А. Самохина. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2008. – 356 с.
13. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры / В. З. Санников. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 552 с.
14. Якобсон Р. О. Лингвистика и поэтика / Р. О. Якобсон ; [пер. с англ. И. А. Мельчука] // Структурализм: "за" и "против": сб. ст. ; [пер. с англ., фр., нем., чеш., польск. и болг. яз. ; под ред. Е. Я. Басина и М. Я. Полякова ; сост. М. Я. Полякова]. – М. : Прогресс, 1975. – С. 193-230.
15. Riffaterre M. Essais de stylistique structurale / M. Riffaterre. – Paris, 1971. – 364 p.